

РЕЦЕНЗІЯ

рецензентки, кандидатки філологічних наук, доцентки,
асистентки кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
Тичініної Альони Романівни
на дисертаційне дослідження Калинич Катерини Федорівни
“Метажанрові параметри університетського роману”,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 03
Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія

Актуальність дисертаційного дослідження. Питання літературних родів і жанрів постало одним із ключових у гуманітаристиці ще з аристотелівських часів і, незважаючи на деконструктивістські заперечення цієї категорії, скажімо Ж. Дерріда, вона досі виступає конфокальною літературознавчою проблемою – сьогодні літературний текст можна ідентифікувати у межах кількох генологічних параметрів водночас – рід, вид, жанр, жанровий різновид, піджанр, субжанр, мегажанр, і, нарешті, метажанр.

Актуальність представленої роботи К. Калинич беззаперечна, вона демонструє посилену увагу дослідників до цієї генологічної категорії у низці дисертацій останнього десятиліття: “Антологія як спосіб репрезентації української літератури кінця ХІХ – початку ХХІ століття” (О. Галета, 2015); “Метажанр подорожі в контексті перехідного художнього мислення (кінець ХХ – поч. ХХІ ст.)” (М. Шульгун, 2017) “Еволюція фантастики у метажанр фентезі: приклад Кліффорда Саймака” (Д. Паранюк, 2019); “Метадрама: теорія і репрезентація в українській літературі” (О. Вісич, 2019); “Альтернативна історія як метажанр української і зарубіжної прози: компаративна генологія і поетика” (А. Аністратенко, 2020); “Метажанрові інтенції містерії і творчість Лесі Українки” (К. Олійник, 2023) та ін.

Відтак зафіксовані вченими жанротворчі процеси (жанрова еволюція, жанровий синкретизм, жанрова поліморфність, жанровий метаморфізм, жанрова метаморфність) також обумовлюють актуалізовану в дисертації проблематику. Тому зроблене вперше в українському літературознавстві авторкою детальне обґрунтування параметрів одного із метажанрів – університетського роману, постає вкрай актуальною науковою темою. Більше того, дисертація Катерини Калинич, що ґрунтується на матеріалі творів таких знакових представників зарубіжної та української університетської прози як Робер Мерль, Джон Вільямс, Зеді Сміт, Гільбер Мартінес, Іван Нечуй-Левицький, Дарина Березіна, Ольга Мігель, є першим в українському літературознавстві комплексним дослідженням

метажанрової природи університетського роману (*campus novel*). Ці фактори аргументують **актуальність і новизну** представленого дослідження.

Реалізація поставлених у дисертації завдань засвідчує **концептуальну новизну** рецензованої розвідки, у якій:

- 1) *вперше* окреслено жанрологічні маркери метажанру університетського роману;
- 2) *вперше* простежено генезу жанру *campus novel* у контексті національних літератур та виокремлено його метажанровий концепт;
- 3) *вперше* виявлено витoki та специфіку університетського роману в українській літературі;
- 4) *вперше* з'ясовано природу жанрових модифікацій університетського роману в інтеграції з матрицями історичного, (квазі)автобіографічного, сімейного, детективного, соціально-психологічного, фентезійного романів;
- 5) *вперше* розкрито особливості жанрового метаморфізму університетської прози.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Відзначимо, що рецензована дисертаційна розвідка є органічним складником комплексної наукової теми кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та пов'язана з напрямком її роботи за проблемою “Гуманітарний дискурс в річищі актуальних літературознавчих інтерпретаційних стратегій прочитання тексту” (державний реєстраційний номер 010U105706).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформованих у дисертації.

Рецензована робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Така структура постає логічною, чітко аргументованою, відповідною вимогам кваліфікаційної розвідки. Так, у вступі авторка обґрунтовує актуальність теми і новизну дослідження, його зв'язок з науковою траєкторією кафедри; характеризує об'єкт, предмет, мету та завдання роботи, які, відразу зауважимо, досягнуті та виконані. Відтак у вступі артикульовано теоретико-методологічну основу та методи дослідження, теоретичне і практичне значення роботи, зауважено апробацію на конференціях та наявність одинадцяти наукових публікацій.

Перший розділ “Університетський роман у теоретико-методологічному та історико-літературному дискурсах” у двох підпунктах презентує методологічну стратегію дослідження метажанрової природи

університетського роману, зокрема такі підходи як жанрологія, теоретична та історична поетика, культурно-історичний і біографічний методи, рецептивна поетика, імагологія, інтертекстуальність та інтермедіальність, аргументує використання елементів структурного й наративного аналізу. Означений методологічний комплекс постає цілком виправданим для розкриття заявленої теми. Важливо, що аналізуючи різні термінологічні дефініції університетського роману, *campus novel*, *university fiction* (Д. Лодж, Дж. Ліонс, Дж. Крамер, Дж. Россен, Р. Скотт, Е. Шоволтер, В. Тірні), авторка дисертації формулює власне визначення університетського роману (с. 38). Логічним продовженням цього постає розгляд жанрової генези університетського роману у діахронічному й національному зрізах, що справедливо розпочинається із Платонового “Бенкета” і завершується аналізом вдало підібраних сучасних зразків метажанру.

У другому розділі “Метажанрова еволюція *campus novel*” проінтерпретовано специфіку метажанру як такого, особливості й складові цієї генологічної матриці у розвідках українських зарубіжних та науковців. Розгляд жанрового метаморфізму університетського роману завершується простеженням жанрової трансгресії у інші види мистецтва – комікс, кіно, манга, як його нових культурологічних форм.

Згодом, у підпункті 2.2, дисертантка характеризує особливості жанрового метаморфізму в романі Робера Мерля “За склом” (1970), фокусуючись на темі кризи вищої освіти у Франції. Тут окреслюються фіксація вузлового моменту реальної дійсності в історичному наративі університетського роману.

У підпункті 2.3. спостережено реалізацію конструктивної метажанрової парадигми в університетському романі Джона Вільямса “Стоунер” (1965) з виразним акцентом на його автобіографізм та імплікацію біографічного кластеру в жанрову матрицю університетського роману.

У підрозділі 2.4 характеризується метажанровий “сплав” університетського та сімейного романів на прикладі тексту Зеді Сміт “Про красу” (2005). Дослідниця також бере до уваги суспільно-культурну актуальність цього роману, теми університетської етики, особистісної ідентичності, расової та гендерної дискримінації.

У підпункті 2.5 аналізується метажанрова дифузія університетського роману та детективу на прикладі твору Гільєрмо Мартінеса “Оксфордські вбивства” (2003). У даному разі К. Калинич, не ігноруючи іманентні жанротворчі ознаки університетського детективу (вишівський топос та академічна персоносфера), вдало послуговується наративним підходом,

аналізує ретроспективну оповідь гомодієгетичного наратора в екстрадієгетичній ситуації і знаходить герменевтичний ключ до прочитання тексту – піфагорійська філософія. Відтак авторка виводить декодування інтелектуального детективу у річище проблем рецесії.

У третьому розділі “Університетський роман в українській літературі” презентовано розвиток теми університетського життя в українській прозі та її виокремлення у самостійний метажанр. Так, у підпункті 3.1 дослідниця простежує еволюцію університетської тематики в українській літературі, фіксує перші метажанрові зразки *campus novel*, характеризує генеологічні особливості показових зразків за фабульним критерієм (Анатолія Свидницького, Теодота Галіпа, Володимира Винниченка, Агатангела Кримського, Валер’яна Підмогильного, Ірини Вільде, Павла Загребельного, Валентина Тарнавського, Володимира Діброви, Анатолія Дністрового, Василя Калити, Юрія Макарова, Василя Бондаря, Олега Сенцова, Наталії Довгопол, Наталії Матолінець та ін).

У підпункті 3.2 К. Калинич ретельно аналізує “Хмари” (1874) Івана Нечуя-Левицького як зразок університетського роману, що постає, на думку дослідниці, прикладом жанрової експлікації, утвореної внаслідок різновекторних сюжетних конотацій генераційного, виховного, історичного та університетського романів. Прикметно, що поряд із цим авторка дисертації апелює до історії розвитку українських університетів як таких.

У підрозділі 3.3 простежено метажанровий синтез університетського та соціально-психологічного романів на прикладі тексту Дарини Березіної “Факультет” (2017). Авторка дисертації пропонує декодувати герменевтику його задуму крізь призму романтичної дихотомії “філістери–ентузіаста”. У якості стрижневого жанротворчого компонента *campus novel* у такому разі виступає персоносфера тексту. Окрім того, дослідниця характеризує реалістичний, іронічний та інтертекстуальні наративні зрізи освітнього мікросередовища, демонструючи складні механізми впливу університетського топосу на характер і діяльність викладачів і студентів. Це у свою чергу засвідчує своєрідну міжвидову конденсацію університетських романів.

У підпункті 3.4 на прикладі тексту Ольги Мігель “Крук та чорний метелик. Голос давніх сновидінь” К. Калинич окреслює взаємодію концептуалізованого дослідницею метажанру університетського роману з іншим метажанром – літературою фентезі. Унаслідок модифікації генеологічних матриць двох метажанрів в університетському романі-фентезі спостерігаються явища контамінації та дифузії, що оприявнюється на кількох рівнях і зумовлюють жанрову поліморфність тексту: полівалентна специфіка хронотопу (“реальний” художній світ, фентезійний фікційний

світ, університетський мікросвіт, оніричний часопростір); багатовекторне диференціювання персоносфери (королівська сім'я, адміністрація університету, викладачі, студенти різних “рас” – чарівні істоти та люди, гільдія Круків, “нежить”); інтертекстуальні та інтермедіальні коди; специфічна художня мова тексту (молодіжний сленг, фразеологізми, інвективна лексика і вульгаризми); гумористичний пафос (самоіронія, іронічні алюзії до зразків сучасної поп-культури).

У висновках представлено основні результати дослідження, вони постають виваженими, логічними та формують перспективу подальших студій метажанру: “Окреслені стратегії сприяють постійному оновленню жанрової матриці, що доводить потенціал метажанру, уможлиблюючи подальші дослідження мистецтва слова в умовах зміни культурних та естетичних парадигм” (с.215).

Список використаних джерел містить 301 найменування актуальної літератури (з них 131 – іноземними мовами), до якої дослідниця апелює в процесі написання розвідки з відповідними посиланнями. До роботи додаються також 4 додатки: а) список публікацій за темою дисертації (відповідно до чинних вимог); б) український комікс “Агенти К.Л.І.М.А.Т.”; в) офорт № 43 “Сон розуму породжує чудовиськ” Франциско де Гойя; г) розроблена дисертанткою схема “Метажанрові ознаки університетського роману-фентезі”.

Практичне значення одержаних результатів. Практично дисертація може реалізовуватися при підготовці наукових статей з актуальних питань жанрології, підручників та посібників із теорії літератури, при написанні курсових, дипломних та магістерських робіт, при підготовці наукових проєктів. Також матеріали дисертаційного дослідження можуть використовуватися при розробці й оптимізації навчальних курсів з “Історії зарубіжної літератури”, “Методики викладання літератури у ЗВО”, “Новітньої зарубіжної літератури”, “Теорії літератури” та спецкурсів з жанрології.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

У цілому прорецензована робота справляє вельми позитивне враження, позаяк К. Калинич вдало оперує професійною термінологією, компетентно здійснює літературознавчий аналіз текстів відповідно до обраної методологічної траєкторії, робить логічні висновки. Проте, необхідно зазначити деякі дискусійні положення і зауваження, які містить кожна наукова праця, а також висловити свої пропозиції.

1. Дослідниця здійснює дуже ретельний аналіз художніх текстів, “рясно” їх цитує, активно звертається до наукових праць українських і зарубіжних

літературознавців. Тож авторці не варто боятися дослідницької сміливості і робити висновки та спостереження, зокрема сформулювати власне визначення метажанру. Бо, чомусь у визначенні університетського роману на с. 38–39 (“університетський роман – це епічний художній твір із характерною іронією (сатирою, сарказмом) щодо академічного й особистого життя та взаємовідносин вишівської персоносфери (керівництва, викладачів, студентів і допоміжного персоналу) у закритому університетському (кампусівському) середовищі та за його межами, де основна увага приділяється на особистим трансформаціям, стосункам та внутрішнім конфліктам персонажів та відображенню соціокультурного контексту епохи, в якій розгортається дія”) не враховано (не акцентовано) його матажанровий характер.

2. Авторка враховує національний контекст, аналізуючи розвиток університетської прози в англійській, американській, канадській, французькій (надто лаконічно), норвезькій, іспанській, італійській, німецькомовній, румунській, африканській, арабській, єгипетській, літературі Шрі-Ланки, індійській, індонезійській, хорватській, польській, словацькій, українській літературах. Чим аргументується така дослідницька стратегія? З одного боку такий огляд дає широкий національний контекст розвитку жанру університетського роману, а з іншого – створює враження фрагментованої цілісності, зміщує фокус уваги на інші актуальні літературознавчі проблеми.

3. Виникає питання: чому в метажанровій матриці університетського роману не враховано параметр метатекстуальності? (текст про текст)

4. Позаяк увесь третій розділ дисертації присвячений українському університетському романові, сумнівною видається теза на с. 205: “Для українського літературознавства жанр університетського роману залишається відкритою площиною”.

5. Підпункт 3.2 має назву “«Хмари» І. Нечуя-Левицького як університетський роман”. Прокоментуйте, будь ласка, чому Ви аналізуєте *повість* “Хмари” І. Нечуя-Левицького як зразок університетського *роману*?

6. Позаяк авторка дисертації виявила функціонування транзитивного образу Аліси з Країни Див з інтертекстуальною відсилкою у двох українських зразках університетського роману (Дарини Березіної “Факультет” і Ольги Мігель “Крук та чорний метелик. Голос давніх сновидінь”), цікаво було би їх проінтерпретувати в окремій розвідці, розглянувши як сиквели до класичного тексту Льюїса Керрола.

Проте, питання, зауваження та пропозиції не заперечують суттєвих наукових напрацювань у дисертації Катерини Калинич, наведені міркування

не впливають на висновок про достойний рівень рецензованого дослідження, на його загальну позитивну оцінку.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Усі заявлені в роботі завдання авторці вирішити вдалося. Наукова новизна, висновки, їхня обґрунтованість, рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності відповідають вимогам, що висуваються до праць такого рівня. Усі висновки, рекомендації та пропозиції, зокрема й ті, що характеризують наукову новизну дослідження, одержані авторкою особисто. Текстових запозичень без належного посилання на відповідне джерело не спостережено. Під час дослідження тексту роботи порушень академічної доброчесності не виявлено. Елементи фальсифікації чи фабрикації тексту в роботі відсутні.

Загальний висновок. Оцінка відповідності дисертації встановленим вимогам. Прорецензована розвідка за змістом та формою є завершеним самостійним дослідженням. Вважаю, що дисертаційна робота Катерини Калинич “**Метажанрові параметри університетського роману**”, подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 035 – Філологія є першим цілісним ґрунтовним поліаспектним науковим дослідженням університетського роману як метажанру, що за своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною постановки та розв’язання наукової проблеми, практичним значенням отриманих результатів **відповідає вимогам** пунктів 6, 7, 8, 9 “Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 р. № 431). **Катерина Федорівна Калинич** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 035 – Філологія.

Рецензентка:

**кандидатка філологічних наук, доцентка,
асистентка кафедри зарубіжної літератури
та теорії літератури**

**Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича**

Альона ТИЧІНІНА